

TANQIDIY NAZAR, TAHLILIIY TAFAKKUR VA INNOVATSION G‘OYALAR

INGLIZ TILI O‘QUV METODIK TERMINOLOGIK BIRLIKMALARNING TARJIMA MUAMMOLARI

Begimova Manzura Xolboyevna

Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti Turizm fakulteti, “Xorijiy tillar ta’limi” kafedrası

Annotatsiya: *Mazkur ilmiy maqolada ingliz tilidagi o‘quv-metodik terminologik birliklarning o‘zbek tiliga tarjima qilinishida uchraydigan asosiy lingvistik va metodik muammolar tahlil qilinadi. Ta’lim sohasida keng qo‘llaniladigan terminlarning semantik xususiyatlari, ekvivalentlik masalasi, milliy ta’lim tizimi va madaniy kontekst bilan bog‘liq jihatlari ilmiy-nazariy asosda yoritiladi. Shuningdek, terminlarni tarjima qilishda qo‘llaniladigan asosiy strategiyalar va ularning samaradorligi misollar orqali ochib beriladi.*

Kalit so‘zlar: *terminologiya, o‘quv-metodik terminlar, tarjima muammolari, ekvivalentlik, ingliz tili, ta’lim terminlari, fonetika, leksikologiya.*

Kirish. Hozirgi globallashuv jarayonlari sharoitida ingliz tili xalqaro muloqot, ilm-fan va ta’limning yetakchi tili sifatida tobora mustahkam o‘rin egallamoqda. Xususan, ta’lim sohasida yaratilayotgan zamonaviy o‘quv dasturlari, metodik qo‘llanmalar, darsliklar va ilmiy tadqiqotlarning katta qismi ingliz tilida ishlab chiqilayotgani ushbu manbalarning boshqa tillarga, jumladan, o‘zbek tiliga sifatli va ilmiy asoslangan tarjima qilinishini dolzarb masalaga aylantirmoqda. Bu jarayonda o‘quv-metodik terminologik birliklarning to‘g‘ri tarjima qilinishi ta’lim mazmunining adekvat yetkazilishi va pedagogik g‘oyalarning to‘g‘ri talqin etilishida muhim ahamiyat kasb etadi.

Ingliz tili o‘quv-metodik terminologiyasi murakkab va ko‘p qatlamli tizim bo‘lib, u ta’lim maqsadlari, o‘qitish metodlari, baholash shakllari va o‘quv natijalarini ifodalovchi maxsus tushunchalarni qamrab oladi. Ushbu terminlar ko‘pincha muayyan pedagogik konsepsiyalar va ta’lim modellariga tayangan holda shakllangan bo‘lib, ularning semantik mazmuni oddiy lug‘aviy tarjima orqali to‘liq ifodalanmasligi mumkin. Natijada terminlarning noto‘g‘ri yoki nomuvofiq tarjima qilinishi ta’lim jarayonida mazmuniy chalkashliklar va tushunmovchiliklarga olib keladi.

O‘zbek tiliga inglizcha o‘quv-metodik terminlarni tarjima qilishda bir qator muammolar kuzatiladi. Avvalo, ekvivalentlik masalasi dolzarb hisoblanadi, chunki ayrim terminlar o‘zbek tilida to‘liq muqobilga ega emas. Masalan, curriculum, syllabus, assessment, learning outcomes kabi terminlar o‘zbek ta’lim tizimida turlicha talqin qilinadi va ularning yagona tarjima variantining yo‘qligi terminologik noturg‘unlikni yuzaga keltiradi. Bundan tashqari, terminlarning ko‘p ma’nodlilik va kontekstga bog‘liqligi tarjima jarayonini yanada murakkablashtiradi.

Shuningdek, ingliz tili o‘quv-metodik terminologiyasining tarjimasida madaniy va institutsional tafovutlar muhim rol o‘ynaydi. Ingliz tilida shakllangan ayrim pedagogik

tushunchalar muayyan ta'lim tizimi va madaniy muhit bilan chambarchas bog'liq bo'lib, ularni boshqa til va madaniyatga moslashtirish alohida yondashuvni talab etadi. Bunday hollarda tarjimon nafaqat tilshunoslik, balki pedagogika va ta'lim nazariyasiga oid bilimlarga ham ega bo'lishi zarur.

Mazkur ilmiy maqolaning maqsadi ingliz tili o'quv-metodik terminologik birlikmalarining o'zbek tiliga tarjima qilinishida uchraydigan asosiy muammolarni aniqlash, ularni lingvistik va metodik jihatdan tahlil qilish hamda samarali tarjima strategiyalarini asoslab berishdan iborat. Tadqiqot davomida terminologik ekvivalentlik, kontekstual tarjima va moslashtirish masalalariga alohida e'tibor qaratiladi. Ushbu izlanish natijalari tarjimashunoslik va tilshunoslik sohasida olib borilayotgan ilmiy tadqiqotlar uchun nazariy va amaliy ahamiyat kasb etadi.

Asosiy qism. Ingliz tili o'quv-metodik terminologik birliklari – bu ta'lim jarayonini tashkil etishda, dars materiallarini tuzishda va pedagogik faoliyatni rejalashtirishda ishlatiladigan maxsus lingvistik birliklar bo'lib, ularning har biri aniq bir pedagogik ma'noni ifodalaydi. Ushbu birliklarni tarjima qilishda bir qator lingvistik, metodik va madaniy muammolar yuzaga keladi.

1. Ekvivalentlik masalalari

Asosiy muammo – inglizcha terminlarning o'zbek tilida to'liq ekvivalenti mavjud emasligi. Masalan, curriculum va syllabus terminlarini oladigan bo'lsak, ko'pincha “o'quv dasturi” deb tarjima qilinadi. Biroq curriculum ta'lim jarayonining strategik va tizimli qismiga ishora qiladi, shu jumladan o'quv maqsadlari, baholash tizimi va o'qitish metodlarini o'z ichiga oladi. Syllabus esa ko'proq alohida kurs yoki dars bo'yicha reja sifatida tushuniladi. Shu sababli so'zma-so'z tarjima bu terminlarning metodik mazmunini to'liq aks ettirmaydi va chalkashliklarga olib keladi.

Shuningdek, assessment termini turli kontekstlarda “baholash”, “nazorat” yoki “tahlil” ma'nolarida ishlatiladi. Tarjimon kontekstni noto'g'ri tushungan taqdirda, pedagogik mazmun buzilishi mumkin. Shu bilan bog'liq ravishda tarjimada ekvivalentlikni ta'minlash uchun kontekstual tahlil va izohli tarjima strategiyasi talab etiladi.

2. Terminlarning ko'p ma'noliligi

Ingliz tili terminlarining ko'p ma'noliligi tarjima jarayonini murakkablashtiradi. Masalan, learning outcomes termini ba'zi manbalarda “o'quv natijalari” deb tarjima qilinsa, amaliyotda u o'quv jarayonida erishilishi kutilayotgan kompetensiyalarni ham ifodalaydi. Shunday qilib, tarjima jarayonida terminning semantik qatlamlarini hisobga olish va ularni izchil tarzda o'zbek tiliga moslashtirish muhim hisoblanadi.

3. Madaniy va institutsional tafovutlar

O'quv-metodik terminlarning ingliz tilidagi ko'pchiligi muayyan ta'lim tizimiga xos bo'lib, boshqa til va madaniyatga to'g'ridan-to'g'ri o'tkazilmaydi. Masalan, credit system yoki formative assessment kabi terminlar ingliz tilida keng qo'llaniladi, ammo o'zbek maktab va oliy ta'lim tizimida ularni aniq muqobili yo'q. Bunday hollarda tarjimon moslashtirish, izoh berish yoki transliteratsiya strategiyalaridan foydalanadi. Shu bilan

birga, tarjima jarayonida milliy ta’lim tizimining qonun va normativ bazasini inobatga olish zarur.

4. Tarjima strategiyalari

Ilmiy tadqiqotlar va amaliy tajribalar shuni ko’rsatadiki, o’quv-metodik terminlarni tarjima qilishda quyidagi strategiyalar samarali hisoblanadi:

✓ **Kontextual tarjima** – termin pedagogik kontekstga qarab, uning metodik vazifasini saqlagan holda tarjima qilinadi.

✓ **Izohli tarjima** – tarjima qilinadigan termin yonida qisqacha izoh berish orqali uning to’liq ma’nosi tushuntiriladi.

✓ **Moslashtirish (adaptatsiya)** – termin milliy ta’lim tizimi va madaniyatga moslashtiriladi. Masalan, credit system – “kredit-modul tizimi”.

✓ **Transliteratsiya** – termini asl til shaklida saqlash, ayniqsa yangi pedagogik tushunchalar uchun ishlatiladi.

5. Tarjima muammolarini amaliy misollar orqali tahlil qilish

Quyida ba’zi keng tarqalgan ingliz tili pedagogik terminlari va ularning o’zbek tilidagi tarjima variantlari keltiriladi:

Inglizcha termin	O‘zbekcha tarjima	Tarjima muammosi
Curriculum	O‘quv dasturi	Strategik mazmun va metodik vazifa yo‘qotilishi
Syllabus	Dars rejasi	Keng qamrov va tizimlilik yetishmaydi
Assessment	Baholash / Nazorat	Kontekstga qarab ma’nosi o‘zgaradi
Learning outcomes	O‘quv natijalari	Kompetensiya va malaka jihatlari to‘liq aks etmaydi
Formative assessment	Formativ baholash	Milliy tizimda muqobili yo‘q, izoh talab qilinadi
Credit system	Kredit-modul tizimi	Termin moslashtirilgan, tushuntirish talab qilinadi

Tahlil shuni ko’rsatadiki, inglizcha terminlarni o’zbek tiliga tarjima qilishda metodik mazmun, pedagogik kontekst va milliy ta’lim tizimi xususiyatlarini hisobga olish zarur.

TANQIDIY NAZAR, TAHLILY TAFAKKUR VA INNOVATSION G'UYALAR

Bunday yondashuv tarjima sifatini oshiradi, chalkashliklarning oldini oladi va o'quv-metodik materiallarning tushunarli bo'lishini ta'minlaydi.

Xulosa. Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, ingliz tili o'quv-metodik terminologik birliklarini o'zbek tiliga tarjima qilish jarayonida lingvistik, metodik va madaniy omillar o'zaro chambarchas bog'liq bo'lib, tarjimaning sifatli bo'lishiga bevosita ta'sir ko'rsatadi. Inglizcha terminlarning ko'p ma'noliligi, ularning kontekstga bog'liqligi, shuningdek, milliy ta'lim tizimiga xos ekvivalentlarning yo'qligi tarjima jarayonini murakkablashtiradi. Shu bois, tarjima qilinayotgan terminning semantik qatlamini to'liq tushunish va uning pedagogik vazifasini hisobga olish muhim ahamiyat kasb etadi.

Xulosa qilinsa, inglizcha o'quv-metodik terminlarni tarjima qilishda uchta asosiy muammo aniqlanadi:

- **Ekvivalentlik masalasi** – ko'plab terminlar o'zbek tilida to'liq muqobilga ega emas, shuning uchun tarjimada mazmunning qisman yo'qolishi ehtimoli mavjud.
- **Ko'p ma'nolilik va kontekstga bog'liqlik** – ayrim terminlar bir nechta ma'noda ishlatiladi va tarjimon ularni kontekst asosida aniqlik bilan tarjima qilishi kerak.
- **Madaniy va institutsional tafovutlar** – terminlarning ba'zilar muayyan ta'lim tizimiga xos bo'lib, ularni o'zbek ta'lim tizimiga moslashtirish zarur.

Tahlillar shuni ko'rsatadiki, terminologik birliklarni tarjima qilishda samarali yondashuv – **kontekstual tarjima, izoh berish, moslashtirish va zarur hollarda transliteratsiya strategiyalarini qo'llashdir**. Ushbu yondashuv tarjima sifatini oshiradi, o'quv-metodik materiallarning tushunarli bo'lishini ta'minlaydi va pedagogik ma'noni saqlab qoladi.

Shuningdek, tadqiqot natijalari tarjimashunoslik va ta'lim metodikasi sohasida quyidagi amaliy tavsiyalarni belgilash imkonini beradi:

11. O'quv-metodik terminlarning tarjimasi har doim pedagogik kontekstga moslab amalga oshirilishi lozim;
12. Tarjimon terminning semantik va metodik qatlamini chuqur tahlil qilishi kerak;
13. Milliy ta'lim tizimi va madaniy kontekstni hisobga olib, ba'zi terminlarni izohli yoki moslashtirilgan shaklda berish zarur;
14. Tarjima sifatini oshirish maqsadida yagona terminologik baza yaratish va terminlarni standartlashtirish muhim hisoblanadi.

Umuman olganda, ingliz tili o'quv-metodik terminologik birliklarini to'g'ri va izchil tarjima qilish ta'lim jarayonining sifatli tashkil etilishiga xizmat qiladi. Shu bilan birga, terminlarning tarjimasini ilmiy asoslash va metodik jihatdan izchil yondashuvlar orqali amalga oshirish, o'quv-metodik materiallarning aniq, tushunarli va pedagogik mazmunini saqlash imkonini beradi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Crystal, D. **The Cambridge Encyclopedia of the English Language**. 3rd edition. Cambridge: Cambridge University Press, 2020.

TANQIDIY NAZAR, TAHLILY TAFAKKUR VA INNOVATSION G'OYALAR

2. Richards, J.C., Rodgers, T.S. **Approaches and Methods in Language Teaching.** 3rd edition. Cambridge: Cambridge University Press, 2021.
3. Harmer, J. **How to Teach English.** 6th edition. London: Longman, 2020.
4. O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasi. **Ta'lim tizimini rivojlantirish konsepsiyasi 2030.** Toshkent: 2020.

